

Till
Länsstyrelsen i Stockholms län

Rapport om inköpsstudier och utbildningsinsatser för folköl och tobak år 2005

Länsstyrelsen avslog socialtjänstnämndens ansökan om medel för inköpsstudier och utbildningsinsatser kring folköl 2005-06-10. Länsstyrelsen godkände istället att det överskott med drygt 200 000 kronor, som fanns enligt den ekonomiska redovisningen för drogsamordnarna i Stockholmholms stad, fick disponeras för de planerade inköpsstudierna och utbildningsinsatser. Redovisningen hur pengarna används sker då inom projektet för drogsamordnarna.

Under perioden 2003/04 genomfördes ett antal inköpsstudier i Stockholms stad. År 2005 följdes detta upp med nya provköpsomgångar. Avsikten har varit att stadens förvaltningar ska komma igång med inköpsstudier kring folköls- och tobaksförsäljningen.

Sammantaget har under år 2005 utförts mer än 800 inköpstillfällen av folköl och tobak. Omkring 500 av dessa tillfällen var provköp avseende folköl och ca 300 handlade om tobak. Siffrorna för när kontrollanterna fick genomföra folkölsinköp var 31 % (54 % 2003/04) för hela staden och 44 % (62 % 2003/04) vad beträffar tobaksinköp i de stadsdelsområden där tobaksstudier genomfördes.

Följande stadsdelar genomförde studier under år 2005. Totalkostnaden avseende löner för personal/ungdomar inklusive personalförsäkringar redovisas nedan. I kostnaden ingår även diverse omkostnader:

Stadsdelsområde	Utfall folköl	Utfall tobak
	(2003/04)	
Spånga-Tensta	29	56
Skarpnäck	36 (56 %)	35
Hägersten	23 (75 %)	72 (71%)
Vantör	25 (60%)	42 (73%)
Liljeholmen	20 (47 %)	(58%)
Östermalm	26 (?)	(?)
Kungsholmen	51 (78 %)	44
Katarina-Sofia	(55 %)	
Maria-Gamla stan	58 (49 %)	
Enskede-Årsta	50 (40 %)	
Farsta	15 (72 %)	32 (100%)
Skärholmen	(17 %)	(45 %)
Bromma	50 (26 %)	47 (24 %)
Hässelby-Vällingby	25 (41 %)	(60 %)
Totalkostnad	Genomsnitt ca: 54%	Genomsnitt ca: 62 %

Hälften av 209 343 kronor = 104 671,50 kronor har använts för inköpsstudier under perioden.

Bakgrund

2001 infördes skärpta detaljhandelsbestämmelser i alkohollagen. Detta innebar bland annat en anmälningsskyldighet för alla handlare som ville sälja folköl och en skyldighet att utöva egentillsyn samt att upprätta ett skriftligt egentillsynsprogram. Vidare fick kommunerna möjlighet att ta ut en tillsynsavgift för att finansiera tillsynen. Anmälningsskyldigheten var en viktig förutsättning för kommunerna för att kunna upprätta register över den legala folkölsförsäljningen.

Den löpande tillsynen lades ut på stadsdelsförvaltningarna från och med år 2002. Under en övergångsperiod låg dock utredningsansvaret för ingripanden kvar på Precens (Preventionscentrum Stockholm). Uppgiften med tillsynen ansågs av naturliga skäl höra hemma i stadsdelsförvaltningarnas drogpreventiva arbete eftersom lokalkännedomen och kontakterna till skola, föräldrar, näringsliv och närpolis redan var etablerade.

Nuläge

Ett flertal utbildningsinsatser om alkohollagens bestämmelser har hållits för personal vid stadsdelsförvaltningarna. Tillsynsfrågorna har också uppmärksammats vid de regelbundna sammankomsterna för stadsdelarnas drogförebyggande samordnare. Praktisk tillsyn i samarbete med närpolisen och stadsdelarnas tillsynspersonal har också företagits vid upprepade tillfällen.

Precens har samordnat kontroll av folköls- och tobaksförsäljningen i samverkan med stadsdelsförvaltningarna. Ett branschråd för folköls- och tobaksförsäljning med företrädare för livsmedelsbranschen, polismyndigheten, stadsdelsförvaltningar och Precens bildades år 2004 på initiativ av socialborgarrådet. För sammanträden i branschrådet har Precens varit sammankallande och ansvarat för dagordningen.

Vid kontakter med stadsdelsförvaltningarna, på olika nivåer, framkommer att man önskar att Precens håller i ansvaret för folköls- och tobakstillsynen även framdeles, framför allt när det gäller beslut om administrativa ingripanden med det efterspel som det ofta blir i länsrätt och kammarrätt. Precens har under 2005 med stöd av kompetensfonden kunnat tillsätta en projektledare på heltid för att tillsammans med stadsdelsförvaltningarna arbeta fram rutiner och ett fungerande administrativt stöd i folkölstillsynen. I uppdraget för projektet ingår att anordna med utbildningar i teoretiskt och praktiskt tillsynsarbete samt konkret handledning i hur man tar fram juridiskt hållbara beslutsunderlag vid administrativa ingripanden. Tjänsten är knuten till Precens.

Den bristfälliga ålderskontrollen vid folkölsförsäljningen är väl känd. Ungdomens Nykterhetsförbund (UNF) har alltsedan år 1992 genomfört inköpskontroller med underåriga personer. Dessa kontroller har visat mycket nedslående resultat. I de allra flesta fall har ungdomarna fått inhandla folköl, trots att det är enligt lag förbjudet. Flera undersökningar av ungdomars drogvanor har visat att folkölet är det vanligaste berusningsmedlet i de yngre åldersgrupperna, och folkölet har ofta tjänat som en inkörsport till andra droger. Kommunen har inte bara rättigheter att utöva tillsyn enligt alkohollagen utan också skyldigheter följa lagens bestämmelser.

Inköpsstudier

Arbetsmetoden med inköpsstudier går ut på att låta 18-åriga ungdomar, som ser betydligt yngre ut, göra inköpsförsök i detaljhandelsaffärerna i de olika närområdena. Tillsynsmyndigheten måste givetvis hålla sig till myndiga personer så att det inte uppstår frågor om brottsprovokation. Sålunda kan förvaltningarna bilda sig en uppfattning om handlarnas benägenhet att följa 18-årsgränsen och ha ett konkret mätinstrument för detta. Det är alltid lättare att poängtera vikten av att hålla sig till åldersgränsen om man har en inköpsstudie att falla tillbaka på när det uppstår argumentation om näringsidkaren följer bestämmelser i alkohollagen. Stadsdelsförvaltningarnas inköpsstudier kring folkölsförsäljningen har varit ett viktigt instrument i det fortsatta tillsyns- och preventionsarbetet. Resultatet från inköpsstudier 2003/04 har visat att det finns stora brister hos detaljhandeln vad det gäller att förvissa sig om ungdomens ålder. Under 2005/06 vill socialtjänstförvaltningen följa upp det tidigare resultatet och även ordna med utbildning av butikspersonal. Precens har hos länsstyrelsen ansökt om medel för att genomföra inköpsstudierna i samtliga stadsdelar med de siffror som har presenterats ovan. Inköpsstudierna ska följas upp genom att i större omfattning initiera tillsynsärenden.

Aktuell lagstiftning

Bestämmelser om försäljning (detaljhandel eller servering) av folköl finns i alkohollagen (1994:1738). Där stadgas bl.a. att

- lokalen ska vara godkänd som livsmedelslokal enligt bestämmelser i livsmedelslagen,
- försäljning av matvaror ska bedrivas i lokalen,
- den som bedriver försäljning av folköl ska anmäla verksamheten hos den kommun där försäljningen sker. Anmälan ska göras senast när verksamheten påbörjas,
- den som bedriver försäljning av folköl ska utöva särskild tillsyn (egentillsyn) över försäljningen. För tillsynen ska det finnas ett för verksamheten lämpligt program (egentillsynsprogram),
- folköl får inte säljas till den som är under 18 år,
- kommunen får ta ut avgift för tillsyn av den som bedriver anmälningspliktig servering av eller detaljhandel med folköl,
- kommunen har rätt att få tillträde till lokal som bedriver folkölsförsäljning,
- kommunen får meddela förbud (administrativt ingripande) mot fortsatt detaljhandel med eller servering av folköl i sex månader, eller vid upprepad eller allvarlig försummelse i tolv månader, om försäljningen medför alkoholpolitiska olägenheter eller om bestämmelserna i lagen inte följs. Om förbud får anses vara en alltför ingripande åtgärd kan i stället meddelas varning,
- det dessutom finns straffbestämmelser (böter eller fängelse) för de personer som säljer folköl i strid med alkohollagens bestämmelser,
- kommunens uppgifter enligt denna lag fullgörs av den eller de nämnder som kommunfullmäktige bestämmer.

I Tobakslagen (1993:581) finns bl.a. följande bestämmelser om försäljning av tobaksvaror.

- Tobaksvaror får inte säljas eller lämnas ut till den som inte har fyllt 18 år.
- Den som i näringsverksamhet säljer tobaksvaror till konsumenter ska anmäla försäljningen hos den kommun där försäljningen sker. Anmälan ska göras senast när försäljningen påbörjas.
- Den omedelbara tillsynen utövas av den eller de nämnder som kommunfullmäktige bestämmer.
- En kommun får ta ut avgift för sin tillsyn av den som bedriver anmälningspliktig näringsverksamhet med tobaksvaror.
- En tillsynsmyndighet får i sin tillsynsverksamhet meddela de förelägganden eller förbud som behövs för att lagen eller en föreskrift som har meddelats med stöd av lagen ska följas. I beslut om föreläggande eller förbud får tillsynsmyndigheter sätta ut vite.
- För att fullgöra sina uppgifter enligt denna lag har en tillsynsmyndighet rätt att få tillträde till områden, lokaler och andra utrymmen som berörs av lagen eller av de föreskrifter som har meddelats med stöd av lagen.
- Den som uppsåtligt eller av oaktsamhet säljer tobaksvaror till underårig döms till böter eller fängelse i högst sex månader.

Peter Carlsten
Enhetschef

Alf Klingvall
Projektledare